

HOOFDSTUK 11: LUDWIG WITTGENSTEIN

1. Inleiding

DE VERHOUDING TUSSEN TAAL EN WERKELIJKHEID

Bepalend voor betekenis en waarheid van wat we zeggen: onderscheid tussen zin en onzin

2 DIAMETRALE THEORIEËN

(1) Betekenis ontstaat wanneer een uitspraak een afbeelding vormt van een stand van zaken in de werkelijkheid

De werkelijkheid geeft zin aan mijn spreken

(2) Betekenis wordt bepaald door de manier waarop en de context waarin die uitspraak gebruikt wordt

De inbedding van mijn spreken is een specifiek taalspel

Bekommernis

Alle filosofische problemen zijn te wijten aan een verkeerd gebruik van de taal (filosofie = ziekte)

2. Een man van extremen

BIOGRAFIE

Woonplaats: Wenen (Oostenrijks-Hongaarse rijk)

Studies: ingenieurswetenschappen

Interesse: filosofie van de wiskunde

Russell ziet Wittgenstein als zijn opvolger

Boek: Tractatus Logico-Philosophicus

3. Geen gezwets! Over Wittgenstein 1

TRACTATUS LOGICO-PHILOSOPHICUS

Het biedt duidelijke criteria om een onderscheid te maken tussen zin en onzin in ons taalgebruik in het algemeen en in de filosofie in het bijzonder.

Probleem

Veel filosofische problemen vloeien voort uit een oneigenlijk gebruik van de taal

Oplossing

Het 'doen verdwijnen' van de oplossing, door te laten zien hoe taal juist werkt

RUSSELL

Logisch atomisme: theorie over verband tussen taal en werkelijkheid

Hoe haken onze taal en werkelijkheid op elkaar in?

De fundamentele bouwstenen van onze taal zijn een spiegel van wat er zich afspeelt in de werkelijkheid en de logica stelt ons in staat om die bouwstenen te identificeren (= omgangstaal omzetten in logische uitspraken)

Atomaire uitspraken: komen overeen met dingen en hun eigenschappen in de werkelijkheid

WITTGENSTEIN

Hij volgt de theorie van Russell, maar voegt nog kleine elementen toe.

Atomaire uitspraken

- De samenhangen tussen dingen (= standen van zaken)
- Betekenis (of zin) als hij verwijst naar standen van zaken in de werkelijkheid
- Voorbeeld: een glas op tafel, een stoel onder tafel...

Namen

- De dingen zelf
- Betekenis (of zin) als hij verwijst naar een ding in de werkelijkheid
- Voorbeeld: tafel, stoel, glas...

Kortom

Taal ontleent betekenis aan het feit dat ze een afbeelding is van de werkelijkheid.

Afbeelden

Structurele gelijkenis: een gelijkenis tussen de structuur van uitspraken en de structuur van de dingen in de werkelijkheid. Beiden hebben dezelfde logische opbouw: evenveel elementen die in dezelfde verhouding tot elkaar staan.

Oplossing voor filosofisch gezwets

Omdat een uitspraak geen betekenis heeft en dus onzin is wanneer zij niet naar een stand van zaken in de werkelijkheid verwijst. Enkele empirische uitspraken zijn zinvol.

Filosofie is onzin omdat het namen bevat die helemaal niet verwijzen naar dingen in de werkelijkheid (geest, ziel...)

FILOSOFIE IS NUTTIGE ONZIN

- Nuttig: onderscheid tussen zin en onzin
- Onzin: uitspraken die niet verwijzen naar werkelijkheid

Andere voorbeelden: religie en ethiek

Filosofie, religie en kunst zijn waardevolle onzin
Ze brengen ons in contact met het 'onuitsprekelijke' of het 'mystieke' (= de waarden en ideeën van iets zullen zich wel tonen, men hoeft die helemaal niet te benoemen)

Probleem

Wittgenstein vindt het zegbare minder interessant en belangrijk dan het onzegbare, maar over dit laatst rept hij geen woord (hij vermeldt het wel)

4. Spelen! Meet Wittgenstein 2

PHILOSOPHISCHE UNTERSUCHUNGEN

(a) Het nut van taal

TRACTATUS

- ✓ Taal is nuttig als ze de werkelijkheid beschrijft
- ✓ Elke vorm van breedspraak, literaire opsmuk en onnodige uitweiding is hem vreemd
- ✓ Bondig en nauwkeurig taalgebruik
- ✓ Filosofische problemen ontstaan wanneer we de grenzen van de taal niet eerbiedigen en uitspraken doen die geen afbeelding vormen van de standen van zaken in de werkelijkheid

UNTERSUCHUNGEN

- ✓ Taal heeft verschillende functies die niet beperkt moeten worden tot beschrijving van de werkelijkheid
- ✓ Speels en ongestructureerd taalgebruik
- ✓ Opmerkingen en geen duidelijke rode draad
- ✓ Taal is een instrument om in verschillende contexten verschillende dingen te doen = TAALSPELEN (met eigen spelregels)
- ✓ Filosofische problemen ontstaan omdat we verschillende taalspelen met elkaar verwarren (we zien niet in hoe ze functioneren = schijnproblemen)

Taalspelen

De waaier van mogelijke taalspelen toont aan dat de taal een zeer heterogeen fenomeen is, en dat het onzinnig is om op zoek te gaan naar een enkele essentie die gemeenschappelijk is aan al die spelen.

Wat is taal en wat maakt een taalspel tot taal?

Spelen en taal hebben geen unieke gemene deler, en dit geldt ook voor taalspelen. Nochtans bestaan er ook gelijkenissen en verwantschappen tussen taalspelen (men kan dit vergelijken met familieleden). Er is met andere woorden een merkwaardige mix van eenheid en veelheid bij taalspelen.

(b) Zin en onzin

TRACTATUS

- ✓ Betekenis en waarheid ontstaan wanneer de taal een afbeelding van de werkelijkheid vormt
- ✓ De werkelijkheid is een onwankelbaar ijkpunt waarop onze uitspraken afgestemd moeten worden om zinvol of waar te zijn

UNTERSUCHUNGEN (KRITIEK OP TRACTATUS)

- (1) De betekenis van een uitspraak heeft niet te maken met haar verhouding tot de werkelijkheid, maar de manier waarop ze gebruikt wordt in een taalspel
Een bepaalde term kan verschillende betekenissen aannemen, afhankelijk van het taalspel waarin het gebruikt wordt
- (2) Een term heeft alleen maar betekenis binnen de grenzen van een bepaald taalspel
Er is geen 'taalspelonafhankelijke' betekenis van een term, die de 'echte' (onaantastbare en definitieve) betekenis is

ALGEMEEN

Elke taalspel schept een eigen werkelijkheid: er zijn dus evenveel werkelijkheden als taalspelen. De betekenis van de taal ligt in haar gebruik binnen een bepaald taalspel en dat gebruik creëert een eigen werkelijkheid

Nadruk op heterogeniteit van de taal en gelijkenis met spelen

5. Ziekten en familiegelekenissen

ALGEMEEN

Er is geen unieke essentie die eigen is aan alle taalspelen, maar er is enkel sprake van familiegelekenissen tussen verschillende taalspelen. Dit wil niet zeggen dat deze manier van denken opgaat voor alle begrippen!

WAT BEDOELEN WE PRECIES WANNEER WE X EEN ZIEKTE NOEMEN?

WAKEFIELD

Ziekte is een schadelijke disfunctie

Voorwaarden

- (1) X is schadelijk voor de drager van X (het zieke individu) of wordt als schadelijk beschouwd door diens omgeving (= lijden)
- (2) X is gebaseerd op een biologische disfunctie, de natuurlijke functie van een orgaan moet verstoord zijn (= aantasting van reproductief succes van individu)

Kritiek

Voor de meeste gevallen kloppen deze voorwaarden, maar niet voor alle ziekten (bv. dyslexie, lactose-intolerantie, Alzheimer...) en ook niet enkel voor ziekten.

HET IS ONMOGELIJK OM EEN BEPALING VAN 'ZIEKTE' TE GEVEN DIE NIET TOT ONENIGHEID LEIDT

WITTGENSTEIN

De vraag 'wat is ziekte' is al verkeerd, want ze veronderstelt dat er zoiets bestaat als 'de essentie van ziekte'. Ze gaat er vanuit dat alle ziektes een uniek definiërende eigenschap hebben en dat die eigenschap onderscheid maakt tussen ziekte en gezondheid.

ZIEKTE ALS FAMILIELEDEN

Ziekten lijken op elkaar zoals elk lid van een familie wel in een bepaald opzicht op een andere familielid lijkt. Maar er is geen enkele gelekenis die uniek is voor alle leden van een bepaalde familie en die enkel voorkomt in deze familie.

Prototypische ziekten of voorbeeldziekten

Sommige ziekten verenigen nagenoeg alle familiegelekenissen in zich (pijnlijk, dodelijk, schadelijk, disfunctioneel...). Hoe minder prototypisch een ziekte is, hoe verder ze zich verwijderd van de familie der ziekten.

Grenzen van de familie der ziekten zijn niet erg duidelijk afgebakend of ze bestaan gewoonweg niet.

6. Conclusie

TRACTATUS

Strengheid en positivisme

UNTERSUCHUNGEN

Speelsheid en relativisme

ONENIGHEID

Interpretatie?